

ՄԱՏԵՆԱԴՈՍԱԿԱՆ

ՏԲԹ. ԷՍԻԼ ԼՈՒՏՎԻԿԻ «ՄԱՐԴՈՒ ՈՐԴԻՆ»

Պ.

Նախ քան ՏԲ. Էմիլ Լուսվիկի «Մարդու Որդին» գործի մասին խոսելը, անհրաժեշտ է ընդհանուր ակնարկ արձակել անոր կենսի եւ գրական գործունեության վրայ՝ իր այս գիրքը լավ հասկնալու համար։

«Քաաներոզ դարու այս Պրուստիս»։ ինչպէս զայն կ'անուանեն իր բնագրաները, ամերիկեան քերթի մը հազարդամ է իր ինքնակենսագրութիւնը շատ հակիրճ եւ շատ բնորոշ ձեւով. եւ իր հրատարակիչը Էմիլ Բովոնիս այս ամփոփ կենսագրական տեղադրած է «Համաշխարհային մարդու դասաստիւնը Էմիլ Լուսվիկի մասին» գրքի մէջ (1928 Պերիս)։ Այս կենսագրականի համաձայն Էմիլ Լուսվիկ սկսած է գրական փորձեր ընել 15 տարեկանէն սկսեալ, որով «Փռագ Լուսուժոյ այժմ կ'որոժէ ես» կ'ըսէ ինչիմակը։ Քաաներոզ-Բաուստիս տարեկան եղած միջոցին ան հրատարակած է երկուստանեակ մը բաւերական գործեր, որոնցմէ կէտը ներկայացուած են զանազան բեմերու վրայ, կրելով նոյն միջոցին ՏԷԽԷԼԻ, Հաուքքմանի եւ մանաւանդ Նիլշէի ազդեցութիւնը։

Նախ՝ երեսնամեայ տարիէն սկսեալ ան սկսած է հեռանալ բաւերական տեղէն եւ մասնիկ նեղցնել աւելի մեծ եռանդով գրականութեան «նոգեբանական կենսագրութեան» կամ վաբերու հիւրը։ Այն տեղակէով անոր ուսուցիչները եղած են Պրուստիս եւ Նարայի։ Առաջինէն ան սորված է մարդկային հոգին յրսակաւորէն վերադառնալ կարողութիւնը եւ երկրորդէն՝ ներկայագիւր եւ պատկերացիւց ոնը։ Սովորական կենսագիրներէն ՏԲ. Լուսվիկ կը տարբերէ ո՛չ միայն այս յատկութիւններով, այլ նաեւ այն բացառիկ կարողութեամբ, որ անոր զօած աններ իրենց պատմական եւ իրական նկարագրով, իր կենցաղի ծանօթ դէմքեր կը ներկայանան, որոնց հոգույն եւ կեանքին բոլոր ծայրերը զաղտնի մը չունին այլեւս ընթերցողին համար։

Իր գրած բազմաթիւ կենսագրութեանց ակնարկելով ան կ'ըսէ. «Է՛միլ բան աւելի գեղեցիկ է քան կրթել երիտասարդութիւնը մեծ շմարտոց օրինակներով»։ Իրականք ալ ան կը նկարագրէ այս գերհարգելու, Կեօթի, Պրուստի, Նապոլեոնի կամ ռուսականներէն ու մրդած պայմանները, մինչեւ անոնց համեմատին աւստաւային բարձրութեան հասնիլը։

Ան հակառակ է բացարձակապէս գրականութեան «պատմական վէպ» տեսին, որ Կեօթի բառին պէս յո՛ւ պատմութիւն է եւ ո՛չ վէպ։ Ան կը ձգի ներկայացնել իր գործերուն մէջ պատմական աններու իրական եւ նեմարիս հոգեբանութիւնը։ Ան կ'աւտոմատիկ իր նկարագրում մեծ շմարտոց բոլոր գործերը եւ այլ գործերուն վերաբերեալ բոլոր աղբիւրները եւ անոնց վերադառնալով կը պարզէ ինչիմակին նկարագիրը եւ անկից ետք միայն կը գրէ անոր հոգեկան զարգացման պատմութիւնը վիպական կամ բաւերական նախ ընծով եւ վերին առիթման վառ զոյներով։ ՏԲ. Լուսվիկ եղա-

կան յատկութիւն ունի իր նկարագրած աններու հոգեբանութեան եւ նկարագրին քառանկերու եւ անոնց իրական պատկերը գծելու անմիջեղի յատկութեամբ։

Իր ծնողաց շնորհակցին մէջ ան առիթը ունեցած է համընկալու գիտութեան եւ գեղարուեստի մեծ ներկայացուցիչներ։ Ռեքսուսական եւ ինքնական բաւականներուն Պրուստիս համարտարանի բոլոր ուսուցիչները կը նկատարուէին անոնց տունը։ Իր երկրորդական ուսումը աւարտելէն ետք ան յաճախած է գերմանական եւ արաւստանական համալսարանները։ Բացի պատմութենէ եւ բնական գիտութիւններէ ներդիմակը նեւեւած է իր կեանքի այս շրջանին, գրեթէ բոլոր այլ գիտութեանց։ Համարտարանական զարգացման շրջանը աւարտելէն ետք ՏԲ. Լուսվիկ շփման մէջ մտած է բոլոր դասակարգերու մարդոց հետ։ 25 տարեկանէն սկսեալ ան յաճախ համարտարած է հեռաւոր երկիրներէ, 1912ին միայն անոր մէջ արեւմտեան է լուսագրական նեմարտարիւնը եւ ընդհանուր պատերազմին փչ առաջ, իր բարակից Պրիւքներ Թակէպառի, ան զացած է Լոնտոն, ապա Պալմաներ եւ Քարթիլ, ուր եւս բարեբախտութիւն ունեցաւ հանընկալու զինքը, քանի որ եւս այլ այն միջոցին նոյն քերթի Պալտոյ բարակիցն էի եւ ապա արտադրելու ետք անոր միջոցով ապաստեցաւ Հանդերքին։

ՏԲ. Լուսվիկ հակառակ պատերազմի յեղաշրջումներուն երբեք յեղափոխական մը չէ եղած։ Ան զարմանով դիտած է, թէ ի՛նչպէս Կերմանիոյ մէջ զանազան իշխանական տներ, աւանց ռեւէ ինքնապատշաճութեան կործանեցան եւ այս իրողութիւնը անոր ներշնչած է այն զաղափարը՝ թէ անոնք արժանի էին իրենց բախտին։ Ան հակառակ է իշխանական տներու իշխողութեան եւ անոնց շահագործումին եւ աշխարհի խաղաղութեան հասցուցած վնասներուն։

Ան այժմ բացարձակ խաղաղասէր մըն է եւ հակառակորդ պատերազմի։ Ան եւրոպան կը նկատէ յառաջադիմ ազգերու մեծ ընտանիք մը, որ ամէն զինով խաղաղութիւնը պահպանելու պատրաստ է։

ՏԲ. Լուսվիկ ո՛չ ռեւէ ֆաղափարան կուտակցութեան եւ ո՛չ ալ ռեւէ դաւանութեան կը պատկանի։ Իր ծագումով Մոնթիսիական, ան ընդգրկեց Բրիտանիոյն, զոր լից սակայն չսանեակ մը տարիներ ետք Կերմանիոյ մէջ Բաքմանի պատմութենէն յետոյ։ Ան զաղափարապատշաճ մըն է։

ՏԲ. Լուսվիկի բազմաթիւ գործերուն ամենէն նշանաւորներն են Նապոլեոն, Պրուստի, Կեօթի, Վիլհելմ Բ., Մարցոյ Որդին, Հանքար եւ Նկարագիր, Արուստա եւ Բախտ, Տիանա, եւ այլն։ Անոր գիրքերը ամբողջովին եւ մասամբ բարգմանուած են եւրոպական գրեթէ բոլոր լեզուներու, ան ալ բազմաթիւ թարգմանութիւններով։

Կերմանական մամուլը նիւցած է անոր տաղանդին վրայ. բայց զաղափար մը տալու համար՝ թէ ի՛նչ կը մտածէ արտասանմանը անոր գրական գործերու արժէքի մասին, անտառիկ քանի մը հաստատներ գրական բնագրաստիւններէ։ Նիւ - Նորթ Թէլէկրէմ - Մէյլ կը գրէ. «Շատ տարիներ է զիմ ո՛չ մէկ գրքի մասին այնչափ վիճարկանեցաւ, որչափ Լուսվիկի Նապոլեոնի մասին եւ այն ալ առանց բացատրութեան նկատարու կերպով։ Պարտ մը, որ սովորաբար կէս զիւրեմ կը բնանար, զայն կարգաց ամբողջ զիւրեմ մինչեւ յաջորդ առաւ ծամը 9, ապա բնացաւ մինչեւ ծամը 2, եւ ա-

այս շարունակեց ընթերցումը մինչեւ յաջորդ ստաւ նախանար, ցաւ յայտնով որ զիբը վերջացաւ: Այս է նաեւ մեր տեսակէս: Մենք կը յանձնարարենք զայն ջերմապէս բոլոր ընթերցողներուն:

Նիւ-Ծօք Հերրլա կ'ըսէ **Նապոլէոն**ին համար. «Այս զիբը ամէն տեսակէտերով գնայելի է. գրի ողին ո՛չ գերմանական է, ո՛չ իրանական, այլ եւրոպական»: **Նիւ-Ծօք Քոպլան** կը գրէ. «Այս զիբը կը ներկայացնէ չափազանց համակրելի, բազմակողմանի եւ տարօրինակօրէն կենդանի պատկեր Նապոլէոնի»:

Նոյն ներբողները հեղինակի միւս գրեթէ մասին: **Քլեքքո** բերը կը գրէ **Վիլհելմ Բ-**ի մասին. «Լուսավիթ պատմութիւն կը ներկայացնէ ա՛յնքան հրապուրիչ, ա՛յնքան կենսալիւր, ա՛յնքան հետաքրքրական որ իւր զիբը կարգապէս միջոցին մենք ամէն վայրկեան այն պատմութիւնը ունենանք» թէ **Վիլհելմ Բ.** մեր առջեւ կեցած է: Սխալողաբար եւ ջերմապէս կը յանձնարարենք այս փառաւոր զրկին ընթերցուիլ:

Շատ աւելի ոգեւորեալ ձեւով կը խօսին անգլիական եւ այլ թերթեր Տէր. **Լուսվիլի** գործերու մասին: **Քոպլան** խօսելով ամօր Նապոլէոն գործի մասին կ'ըսէ, «Լուսվիլի չուգէր պատմաբան կոչուիլ, սակայն ան կ'աւարիւղապէս արձանի է այս ինքնուրուի երէ ուղի: Մենք արդէն շեշտեցինք թէ այս զիբը Նապոլէոնի կեանքին արտաբայ իարգի կատարեալ պատկերացումն է: Անոր անհեմք արձանիւր Նապոլէոնի բնաւորութեան նկարագրութիւնն է: Լուսվիլի ոմբ յանապ **Մարտիլը** կը յիշեցնէ: Այս գրքին մէջ մտնուածող ոմբ հեղինակին է եւ կը ցուցանէ ամօր յանգուզն, հզօր եւ խորաբախանց բանականութիւնը...»:

Տէյլի Նիլզին մէջ ձօռն Սեմիսըն կ'ըսէ՝ թէ «Տէր. Լուսվիլի Նապոլէոնին իւրաքանչիւր մէկ զուլթը կը նմանի իսպրոկեան պայտանքու հոյակապ որմանկարներուն...»: Ան կը պատկերացնէ եւրօպան փորձելոց երեսուն տարիներ եւ բացառէ՝ թէ ի՛նչպէս **Պերանժի**, **Սքինտալի**, **Հայնէի** եւ **Կէօրէի** պէս բանաստեղծներու երեւակայութեան անսպասու հնր մասակարարած է Նապոլէոնի պէս անհայտենի մարդ մը»:

Յար եւ նման են բոլոր երկիրներու մեծ լեռնագետներուն կարծիքները Տէր. Լուսվիլի մասին:

Տէր. Լուսվիլի կեանքի եւ գրական գործունէութեան մասին այս շատ ամփոփ եւ համեմատական կ'ըսէ Տէր. **Սթոնի** ընթերցողներուն հասկնալի կը դառնայ՝ թէ ի՛նչ արժէք ունի նաեւ իւր գրչին էլած **ՄԱՐԴՈՒՆ ՈՐԴԻ**ի զիբը:

Ինչպէս հեղինակը կ'ըսէ այս զրկին մէջ, ան կը խօսի միմիայն **ՅԻՍՈՒՍ ՄԱՐԴՈՒՆ** եւ ո՛չ **ՅԻՍՈՒՍ ՓՐԻՆԻ** մասին: Հեղինակին համոզումով Յիսուսի վերաբերմը ո՛չ մէկ կապ ունի ամօր կատարած հրաշքներու ստուգութեան կամ հերքումին հետ: Յիսուսի կեանքին վերաբերեալ բոլոր աղբիւրներու մանրագնքին հետազոտութիւններէն ետք, հեղինակը օգտուած է առաւելապէս **Մարկոս** եւ **Մատթեոս** աւետարանիչներէն իւր **Յովնանէն**, **Հեղինակը** չորս աւետարանիչներու եւ ժամանակակից օտար աղբիւրներու հազորդած հակասական տեղեկութիւններու մասին խօսելէն ետք կ'ըսէ, «Եթէ բոլոր աւանդուած տեղեկութիւնները Յիսուսի կեանքի մասին մենք դատարարենք հոգեբանօրէն, այն ասեմ ամէն ինչ տրամաբանական կը դառնայ: Այն ասեմ միայն կարելի է Յիսուսի կեանքին երկու մեծ

երջաններ հասկնալ. այսինքն խոնարհ եւ զուարթ վարդապետ եւ ինքնագիտակից **Մեթիան**, **Հեղինակը** իր այս զրկին մէջ երբեք առատաւարմական հարցեր չի շօտարիւր, որով Քրիստոսէն շատ ետք յղացուեցան: Ան կը պատմէ Քրիստոսի կեանքը այնպէս, ինչպէս Յիսուս ինքն ըմբռնած էր, անանց Քրիստոնէութեան առաջ բերած համաշխարհային յեղաշրջումին վրայ կանգ առնելու: Բոլոր վաւերական եւ պատմական արժէք ունեցող աղբիւրներու հետազոտութեամբ հեղինակը աւելանում է բաւականապէս Քրիստոսի հոգեբանութեան: Ան ո՛չ միայն համահաւել կերպով զօմած է այն միջավայրին բարդ պատկերներ, ուր Յիսուս ծնած եւ դրածու է, այլ նաեւ տաղանդաւոր նկարչի մը վրձնով անսովոր կենդանութիւն մը տուած է Քրիստոսին եւ ամօր հոգեկան իրեւաբանօրէն վիճակներու զարգացումին: Հեղինակը նպաստի չունի, ինչպէս ինքն իսկ կ'ըսէ, «Քրիստոսի առատաւորութեան գաղափարը՝ շօտարիւր, Բայց անոնք որ Քրիստոսի կը հաւատան, պիտի զգենք այս զրկին մէջ իրական փաստ մը, թէ Քրիստոս ո՛չ թէ երեւակայական եւ հնարուած անհնարաւորութիւն մըն է, այլ իրական եւ պատմական զէմք մը: Ան կը հաստատէ **Ռուսայի** ան խօսքը՝ որ «Եթէ Քրիստոս գոյութիւն չունենար, այն ասեմ զայն զգնող աւետարանիչներ, ա՛յնքան մեծ անձեք պիտի տեսնուէին, ինչպէս ինքն Քրիստոս»:

Տէր. Լուսվիլի ո՛չ թէ Քրիստոսի վարդապետութիւնը կը պատկերացնէ, այլ ամօր ներքին հոգեկան կեանքը, ո՛չ թէ ամօր վարդապետութեան եւ անձին յաջորդ դաճեմուն վրայ ունեցած ազդեցութիւնն է հեղինակը հետաքրքրող, այլ Քրիստոսի զգացման աւելանքը: Ան կը ներկայացնէ Քրիստոս-Մարդուն զգացումներուն զարգացումը, ամօր զիստմները եւ վարդապետ դառնալու շարժառիթները, ամօր պայմանները, ամօր երազներն ու յուսալարութիւնները, արիւրեան եւ խոնարհութեան հոգեկան մարտնչումները, պատասխանատուութեան եւ դանդաղումի, կոչումի եւ մարդկային երջանկութեան մասին ամօր յուզումներն ու ձգտումները: Մէկ խօսով, ան կը պատկերացնէ մեծ Մարգարէին իրաւար, որ իւր աւարած աշխարհէն զերիվէր էր հոգեպէս: Այս բարդ նիւթը Տէր. Լուսվիլի կը նկարագրէ այնքան պարզ, այնքան բնական զայնքով, որ իրապէս մենք կենդանի Քրիստոսը կ'ունենանք մեր աչքերուն առջեւ խանդավառ մը դարեւնէն ետք՝ ամօր **ՄԱՐԴՈՒՆ ՈՐԴԻ**ն կարգաւոր:

Յառաջաբանի մը մէջ հեղինակը կը պատկերացնէ Բաղաւական եւ հոգեկան այն միջավայրը, ուր Յիսուս ծնաւ: Միմիայն այն պարագան, որ Քրիստոս այս միջավայրին բոլոր ձգտումներուն ու պատմանքներուն հիմնովին տեղեկ էր, ինչպէս իր խօսքերէն կ'երեւայ, կը ցուցնէ հեղինակը ամօր հոգեւոր անտանձն մեծութիւնը: Սակայն հեղինակը Քրիստոսի մոգական եւ առատաւորութեան ուժը կը վերագրէ ամօր սրտին, զգացման աւելանքին:

Յաջորդ իրով աւելի նշանակալից եւ առաւելապէս պատկեր մը կ'ունենք Տէր. Լուսվիլիի գրի մասին՝ բարդ մանրէով անկից հաստատմէն:

Պերոք

ՏԲԹ. Յ. ԹՕՓՃՆԱՆ